

MELLEM KORS OG KLASSE

Kristelig dansk Fællesforbunds tilblivelse og første år 1899-1907

Af Lars Schädler Andersen

Dannelsen af Kristelig dansk Fællesforbund for Arbejdsgivere og Arbejdere (KdF) under stor-konflikten på det danske arbejdsmarked i 1899 afspejlede en kristen modstand mod socialisme, klasse-kampsideologi og arbejds-konflikter. Denne artikel påviser, hvordan dette hang sammen med Indre Missions grundlæggende synspunkt, at skellet på arbejdsmarkedet ikke gik mellem arbejdere og arbejdsgivere, men derimod mellem "Guds Børn" og "Verdens Folk".

Kristelig Fagbevægelse (Krifa) har gennem de seneste 30 år oplevet en massiv medlemstilgang og er i dag førende blandt de såkaldt "gule" fagforeninger. Trods det har hverken kirkehistorikere eller arbejdsmarkedsforskere fundet det værd at beskæftige sig med bevægelsens tidlige historiske udvikling. Her er man som læser henvist til KdF's samt fagbevægelsens egen historieskrivning, hvor der omvendt ikke er blevet sparet på de barske kommentarer om modparten. I KdF's jubilæumsskrifter harceleres der voldsomt imod det antikristelige og socialistiske fagforeningstyranni samt arbejdskonflikternes ødelæggende samfundsmæssige virkning.¹ I fagbevægelsens historie blev KdF omvendt set som en strejkebryderorganisation og en ren og skær alliance mellem præster og kapitalister, hvor religion blev brugt til at splitte arbejderklassens kamp for bedre arbejdsvilkår.²

Den manglende forskningsmæssige interesse skyldes muligvis, at KdF de første mange årtier aldrig nåede en tilslutning på mere end ca. 4.000 medlemmer – i midten af 1900-tallet næppe mere end et par tusinde medlemmer.³ Det kan man pege på flere årsager til. For det første mødte KdF hård modstand fra den socialdemokratiske enhedsfagbevægelse, der ved KdF's dannelse allerede organiserede mere end 50.000 medlemmer. Arbejdsgiverforeningens og De samvirkende Fagforbunds oprettelse havde allerede indvarslet et fagligt og klassebaseret organisationsprincip frem for KdF's korporative, hvor både arbejdere og arbejdsgivere stod i forbund sammen. Arbejdsgiverforeningen indtog også på den baggrund en lunken holdning overfor KdF.

For det andet hæmmede den lutherske folkekirkes binding til staten udviklingen af en kristelig arbejdsmarkedsorganisation. En bredt funderet folkekirke, der indlemmede alle, også fagforeningsmedlemmer, ved dåb-en, fordrede en rummelighed, som

næppe var forenelig med favorisering af en bestemt kristelig arbejdsmarkedsorganisation. Derfor fik KdF heller ikke støtte fra landets biskopper.⁴ For det tredje kan det antages, at den i religiøs henseende homogene danske befolkning ikke rummede det samme mobiliseringspotentiale sammenlignet med lande som eksempelvis Holland, Belgien, og Tyskland, hvor en betragtelig del af arbejderklassen i starten af 1900-tallet blev organiseret ud fra religiøst tilhørsforhold. Den udvikling blev understøttet af, at stat-kirke konflikten oftest var langt mere determinerende for de politiske skillelinjer i religiøst heterogene samfund.⁵

Det er imidlertid pointen i denne artikel, at KdF's tidlige udvikling, ved siden af de ydre strukturelle vilkår, herunder DsF-fagforeningernes pres, må forklares ved at se nærmere på de interne forhold og diskussioner i KdF. Potentialet var efter alt at dømme større end de få tusinde medlemmer, det lykkedes at samle "ved korsets fod".⁶ Når det ikke skete, hænger det i vid udstrækning sammen med en modvilje mod at betragte KdF som andet end et åndeligt tilflugtssted for sande troende af indremissionsk observans. Det er også værd at bemærke KdF's helt særlige profil som korporativt opbygget for både arbejdere og arbejdsgivere. De kristelige organisationer i andre europæiske lande var enten fagforeninger eller arbejdsgiverorganisationer. Desuden har den belgiske historiker Patrick Pasture særligt fremhævet KdF's modstand mod strejkeretten som ganske unik. De europæiske kristelige fagforeninger benyttede ofte strejken i kampen for bedre arbejdsvilkår.⁷

Debatten i Kristeligt Dagblad 1898-1899

Spørgsmålet om kristne arbejderes forhold til fagforeningerne blev særlig brændende i lyset af den konflikt, der var optræk til efter dannelsen af de to hovedorganisationer på arbejdsmarkedet i slutningen af 1890'erne.

Men anledningen til at diskutere en egentlig kristelig faglig organisation var i særdeleshed motiveret af synspunkter fremsat af professor i statsvidenskab Harald Westergaard, der som leder af Det københavnske Kirkefond var en af de mest indflydelsesrige skikkelser i Københavns kirkeliv. Kirkefondet opførte for hovedsageligt privat indsamlede midler en række kirker i København fra midten af 1890'erne.⁸

I 1898 dannede Westergaard sammen med venner fra Kirkefondet og den socialpolitiske agitator Fernando Linderberg foreningen *Udvalget til Social Oplysnings Fremme*, som havde til hensigt at søge kristendommens retfærdighedskrav gennemført i sociale forhold og i den sociale lovgivning. I centrum stod diskussionen om de kristnes forhold til fagforeningsspørgsmålet. Idegrundlaget for den nye forening var præget af Westergaards stærke sympati for den såkaldte britiske "kristne socialisme" fra midten af 1800-tallet. I særdeleshed må fremhæves juristen John Malcolm Ludlow, der i 1848 grundlagde en bevægelse, der fra et kristent grundsyn kæmpede for sociale reformer og blandt andet støttede de engelske fagforeninger.⁹

Den 7. december 1898 holdt Harald Westergaard et opsigtsvækkende foredrag i Bethesda, som var Københavns Indre Missions bygning i Rømersgade. Under overskriften "Praktisk Socialisme" fremlagde Westergaard et syn på fagforeningerne, der var præget af hans læsning af nationaløkonomiske klassikere samt ikke mindst Sydney og Beatrice Webbs *Industrial Democracy* (1897), som var et stortilet forsøg på at opstille en fagforeningsteori, der argumenterede for, at faglig organisering var nødvendig for at afhjælpe skævheder mellem arbejdstagere og arbejdsgivere. Graden af faglig organisering ville forhindre konkurrence mellem arbejdstagere, hvor prisen på arbejdskraft blev presset ned. Solidaritet og enighed mellem de enkelte fags arbejdere var nødvendig for at sikre et acceptabelt lønniveau. Kollektivismen i organisationen,

Harald Westergaard (1853-1936) professor i Statsvidenskab ved Københavns Universitet og leder af Det københavnske Kirkefond. Han var inspireret af den britiske "kristne socialisme", der støttede de engelske fagforeninger. Foto i privateje.

strejkeretten, og de fælles overenskomster blev her sat ind i en teori om arbejdsmarkedets udvikling.

På samme måde som Ludlow havde gjort omkring 1870 i England, forsøgte Westergaard nu at italesætte fagforeningerne som foreninger, der forvaltede de gamle arbejdertraditioner fra laugstiden. Som sådan beskrev Westergaard fagforeningsbevægelsen som en af de absolut bærende kræfter i samfundslivet. På baggrund af engelske erfaringer opfordrede han til, at arbejdsgivernes og arbejdernes centrale faglige organisationer indgik bindende overenskomster om løn, arbejdstid og andre arbejdsvilkår. Han kom i denne forbindelse også ind på kritikken af den "strejketvang", der uden for fagbevægelsen blev anset for et indgreb i den personlige frihed. Men Westergaard mente modsat, at det, som virkelig gjorde mennesket ufrit, var den frie konkurrences åg: "Ingen Lov er saa streng, intet Aag saa tungt som den fri Konkurrences".¹⁰ Westergaard betragtede alle aspekter af arbejderens lønkamp som legitime modtræk til arbejdsgivernes herredømme, hvor reelt også arbejdsgiverne lå under for frikonkurrencens falske frihed. Selvom lønkamp kunne være ubehagelig, så var det striden værd for arbejderen:

"Men naar Krigen er besluttet, og Fædrelandets Sønner kaldes under Vaaben, da gaar enhver villig med for at ofre sit Blod for Fædrelandet, naar han da har Hjertet paa rette Sted, selv om han ikke vilde have været med at erklære Krig. Noget af det samme gælder der i Fagforeningernes Lønningskamp".¹¹

Derfor var arbejderens modstand mod strejkebrydere forståelig. Skruebrækkere havde netop også nydt gavn af fagforeningens kamp for bedre løn og arbejdsforhold – og var derfor ikke neutrale i en konflikt. Der var i fagforeningerne en voldsom modstand mod strejkebrydere, da selv et begrænset antal strejkebrydere ville være i stand til at hæmme en strejkes effektivitet.¹²

Det var ikke hverdagskost at høre "...den type udsagn..." fra en professor ved universitetet, og Harald Westergaards kristne socialisme og "naive fagforeningssympati" skaffede ham mange kritikere.¹³ Westergaard blev black-listet af den borgerlige presse under den store lockout i 1899 og måtte svare for sig i det kristelig-socialt udvalgte eget blad, *Vor Tid*.

I *Kristeligt Dagblad* gav foredraget anledning til en voldsom debat. Hvordan kunne en erklæret kristen professor støtte fagforeninger med tilknytning til den "antikristelige socialisme"? En bogbinder ved navn A. Widriksen førte an i kritikken af Westergaard. Han udtalte, at kristne arbejdere ikke kunne stå i de eksisterende fagforeninger, da disse var styret af de anti-kristelige socialdemokrater. Det var især det kristne samvittighedsspørgsmål i forbindelse med strejketvangen, som var problemet. Man burde ikke sende folk i strejke, hvis deres kristne overbevisning bød dem imod. Widriksen havde selv meldt sig ud af en fagforening, da han af samvittighedsgrunde havde nægtet at deltage i en arbejdsnedlæggelse og efterfølgende havde mødt stor vrede hos arbejdskollegaer.

I et åbent brev til Westergaard rejste han spørgsmålet om, hvordan åndelig frihed kunne udvikle sig i en organisation, der havde ophævet individets selvbestemmelsesret:

"Hvorledes kan man da skaffe denne aandelige Frihed til Veje, naar man staar overfor denne Bevægelse, som, i hvert Tilfælde i Danmark, har saa lidt med Aand og saa meget med det materielle at gøre? Hvorledes skal man skaffe Frihed for en Arbejder til, uden at blive udsultet, at lade være med at deltage i en Strike eller andre beslægtede Handlinger, som hans Samvittighed siger ham er uretfærdige?"¹⁴

Fagforeninger kunne reelt bringe en kristen til at bekæmpe en anden kristen, og når velmenende folk som Westergaard mente, at

man måtte søge kristendommens retfærdighedskrav håndhævet i fagforeningerne, ville man efter Widriksens opfattelse aldrig nå flertallet hertil. Konflikten handlede således om, hvorvidt man skulle støtte de eksisterende fagforeninger eller danne rene kristne foreninger. De kristne arbejdere, der altid ville være i mindretal, ville, såfremt de fulgte deres samvittighed og ønskede at stå uden for, blive forfulgt på en måde, der mindede om fortidens kristenforfølgelser.

Harald Westergaard gav et ganske klart svar, som i øvrigt pastor Bent Honoré i den kristne fagbevægelses jubilæumsskrift fra 1985 kaldte slet og ret uhyrligt.¹⁵ Westergaard hævdede, at kristne arbejdere loyalt burde slutte sig til de eksisterende fagforeninger:

“Han vil der faa den Indflydelse, som ethvert dygtigt, hæderligt og sandhedskærligt Menneske i Længden altid faar. Er han imod en Strike, da kan han bekæmpe den i Fagforeningen med de Kræfter og Evner, han har, men besluttet Striken alligevel, da bør han ogsaa loyalt gaa med, og dele Nederlag eller Sejr med sine Kammerater. Selvfølgelig kan der opstaa Pligtkollisioner for ham, men hvilket kristent Menneske kommer ikke uladeligt i Pligtkollisioner”.¹⁶

Man måtte netop ikke glemme, at den kristne arbejder uden for fagforeningen ofte nød godt af de lønforbedringer og andet, som fagforeningen kæmpede igennem.¹⁷ Uden forbehold skulle kristne arbejdere søge fagforeningerne. Westergaard havde bemærket, at A. Widriksen omvendt talte for oprettelsen af en alternativ kristen faglig organisation. Det måtte stærkt frarådes, mente Westergaard, da det alene ville medføre en splittelse af arbejderklassen til fordel for arbejdsgiverne.

Med sine stærke udmeldinger kom Westergaard paradoksalt nok til at fremme netop dannelsen af en kristelig fagbevægelse. Bogbinder A. Widriksen rettede i *Kristeligt Dagblad* stadig mere voldsomme angreb på

Westergaard. I en række indlæg, og tilmed ledere skrevet af redaktøren P. C. Dyekjær, blev Westergaard udsat for en harmdirrende kritik. Hvis der havde været et behov for at danne særskilte kristelige foreninger, blev det kun styrket, når en professor ved universitetet øjensynligt gik de socialdemokratiske fagforeningers ærinde.¹⁸ Der burde gøres noget for at beskytte de hæderlige kristne arbejdere, der som strejkenægtere og skruebrækkere ikke gjorde andet end at følge deres samvittighedskald.¹⁹

Harald Westergaards opfattelse af fagforeningsdemokratiet rummede ingen beskyttelse af mindretallet, der burde adlyde, selvom man kunne risikere at skade en medkristen arbejder eller arbejdsgiver. En af Westergaards kampfæller på denne tid, pastor Harald Ostenfeld, lancerede til støtte for Westergaard den tanke, at kristne arbejdere burde adlyde fagforeningsflertallet som den øvrighed, den var. Det var de berømte passager i apostlen Peters Romerbrev, hvor de kristne opfordres til lydighed overfor øvrigheden.²⁰

Her overfor stod Widriksen og hans støtter med flere andre bibelhenvisninger, især første Korinterbrev (8,12) hvor den kristne samvittighed skal fredes, så han undgår at synde mod sine kristne brødre. Diskussionen spidsede til i januar og februar 1899. En muremester Hans Nielsen fra Lemvig slog hovedet på sømmet og opfordrede til, at man straks gik i gang med at danne en fælles kristelig fagbevægelse for både arbejdere og arbejdsgivere: “Lad os paa et centralt Sted i Jylland faa afholdt et Møde om Sagen”.²¹ Det kan uden tvivl siges, at KdF's opståen i høj grad må ses som kampen for strejkebryderens ret til at være strejkebryder.

Dannelsen af Kristelig dansk Fællesforbund

Helligåndshuset i Randers var den 10. marts 1899 rammen om et møde, hvor ca. 150 jyske håndværksmestre, svende, og ar-

bejdsmænd, hovedsageligt fra byggefagene, drøftede oprettelsen af en kristen fagbevægelse. Initiativet blev taget af præsten Adolph L. Hansen fra Lemvig, der i februar 1899 havde sonderet terrænet blandt håndværkere i en række jyske byer. Fra København deltog *Kristeligt Dagblads* redaktør, P. C. Dyekjær, og det blev på dette møde aftalt, at et udvalg under hans ledelse skulle forberede oprettelsen af Kristeligt dansk Fællesforbund (KdF). Midt under lockouten, den 24. juni 1899, trådte foreningen frem for offentligheden med sit program. Tidspunktet var ideelt, men det bør understreges, at KdF ikke var et udtryk for en impulsiv tendens under storkonflikten. Tankerne var udformet forinden.

Ideen bag KdF var en forkastelse af klassekampen og forbud mod både strejke og lockout. Forenede i Gud kunne kristne arbejdere og kristne arbejdsgivere pr. definition ikke have modsatrettede interesser på arbejdsmarkedet. Derfor var KdF åben for både arbejdere og arbejdsgivere. Stridigheder skulle løses ved forhandling og evt. tvungen voldgift. Indre Mission i Jylland blev mobiliseret for sagen, og Vilhelm Beck støttede ideen om en faglig repræsentation af Guds folk. Skellet gik ikke mellem arbejdere og arbejdsgivere men derimod mellem Guds folk og verdens folk. Vilhelm Beck prædikede i København for de konfliktramte arbejdere og anbefalede dem at bryde med de socialdemokratiske fagforeninger og søge KdF.²² Her var der beskyttelse for den enkelte arbejders og arbejdsgivers kristne samvittighed mod tvangen i fagforeningerne.

Udformningen af KdFs vedtægter og organisatoriske struktur var præget af diskussioner om, hvordan man sikrede, som Dyekjær formulerede det, at forbundets ledelse forblev i "de helliges Hænder".²³ Man ønskede at kunne optage alle som medlemmer, når blot de respekterede forbundets love og kristendommen som grundvold. Men omvendt mente præsterne Hansen og Dyekjær, at foreningens ledende organer

ikke skulle være baseret på medlemsdemokrati. Forbundets højeste myndighed var repræsentantskabet, der bestod af 4 medlemmer fra hvert amt, to arbejdere og to arbejdsgivere. Om disse medlemmer foreskrev vedtægterne, at de "...skulle være af Samfundene anerkendte troende Mænd, som har Arbejdsgivernes og Arbejdernes Tillid, samt god theoretisk og praktisk Fagkundskab".²⁴ På denne måde sikrede man sig, at ledelsen var i hænderne på folk, som Indre Missions samfund havde tillid til. Det første repræsentantskab blev valgt på et møde i september 1899. Fremover skulle repræsentantskabet supplere sig selv, ved at en fjerdedel afgik hvert andet år. Repræsentantskabet udpegede en hovedbestyrelse på syv troende medlemmer, hvor P. C. Dyekjær indtrådte som forbundets første formand. Alle organer i forbundet skulle desuden opfylde det princip, at arbejdere og arbejdsgivere var ligeligt repræsenteret.

Under det ledende niveau blev der oprettet lokalafdelinger og amtsudvalg, hvor medlemmer af KdF havde mulighed for at stemme på kandidater, der forlods var udpeget af de siddende lokal- og amtsbestyrelser. Det var medlemsindflydelse i stramme tøjler. Delegerede fra lokalafdelingerne mødtes årligt til et delegeretmøde, hvor man kunne stemme om forslag, der skulle behandles på de årlige repræsentantskabsmøder.

Men der var reelt tale om en lukket, selvsupplerende og indremissionsk ledelse i KdF, og i det daglige arbejde var det hovedbestyrelsen, der traf alle vigtige beslutninger vedrørende løn- og arbejdsforhold. Ifølge vedtægternes §1 var det forbundets formål, at "...fremme og værne faglige Interesser i det Omfang, saadant kan forenes med og forsvares fra et kristeligt, retfærdigt, og broderligt Standpunkt", og endvidere som et vigtigt punkt, "...at arbejde hen til, at Lønnen altid staar paa Højde med de stedlige Forhold".²⁵

I praksis blev aftaler om løn- og arbejdsvilkår lokalt forhandlet på plads på de en-

kelte virksomheder, hvor idealet var at få både arbejdsgiver og alle arbejdere til at stå i KdF. Det var med andre ord den typiske "closed shop"-strategi, som også fagforeningerne stræbte efter. Ofte var et medlem af lokalbestyrelsen, i nogle tilfælde endda hovedbestyrelsen, til stede ved forhandlingerne. Såfremt man ikke kunne nå til enighed, nedsatte hovedbestyrelsen en voldgift, hvis afgørelse var endelig. Ingen arbejder under KdF måtte strejke og ingen arbejdsgiver måtte iværksætte lockout. Der blev ikke tegnet fælles overenskomster i forbundsregi eller lavet særlige priskuranter. Reelt set, som det ofte blev nævnt i medlemsbladet, byggede man dog på de "gamle" organisationers resultater, dvs. fagforeningernes.

Foreningen blev støttet massivt af Indre Missions menigheder i Jylland og i København af *Kristeligt Dagblad*.²⁶ Som forventet var Socialdemokratiets og DsF's modtagelse af forbundet ætsende kritisk, og man lovede forbundet hård kamp. *Social-Demokraten* bragte lange artikler under overskriften "Vilhelm Becks Fagforening".²⁷ DsF opfattede KdF som Indre Missions forsøg på at splitte arbejderbevægelsen. En "bastard" på arbejdsmarkedet og en alliance mellem "kapitalistiske og religiøse Interesser".²⁸ Det var ganske naivt at forstille sig arbejderinteresser tilgodeset i et fællesforbund, hvor tilmed de kristelige synspunkter havde forrang frem for de faglige:

"En bibelfast mand vil ikke have store Vanskeligheder ved at bevise, at det strider mod et kristeligt Standpunkt, naar Arbejderne begærer mere i Løn, ja at det ligefrem er et Onde at begære mere af denne Verdens Gøder".²⁹

Septemberforliget i 1899, hvor parterne anerkendte hinandens våben i lønkampen, var samtidig et bevis på, at KdF's synspunkter vedrørende forbud mod arbejdskonflikter ej heller var Dansk Arbejdsgiverforenings foretrukne strategi. Hovedaftalen gik ud

på, at strejker og lockout var tilladt ved udløbet af en aftaleperiode. Den efterfølgende arbejdsretlige lovgivning understøttede dette og institutionaliserede dermed arbejdsmarkedet på en måde, der gik KdF lodret imod.

Konflikten på Crome & Goldschmidts Fabriker i Horsens

Der var fra start lagt op til konflikt mellem KdF og fagforeningerne. DsF var indstillet på at bekæmpe de hellige med alle midler. Omvendt var KdF indstillet på at fortrænge fagforeninger fra håndværksfagene udenfor København (hvor man næppe gjorde sig de store forhåbninger om at slå fagforeningerne). Men der skulle dæmmes op for socialismen, hvor det endnu var muligt. Der var en række gennemgående træk ved konflikterne. Mange steder oplevede KdF's arbejdere, at arbejdere fra fagforeningerne ikke ønskede at arbejde sammen med medlemmer af KdF. Fagforeningens middel var her arbejdsnedlæggelse og blokade, indtil KdF's medlemmer var fyret.³⁰ På den anden side nægtede KdF's arbejdere at underskrive priskuranter, hvor pågældende arbejde var betinget af fagforeningsmedlemskab. Og mange kristne mestre ville kun antage medlemmer af fællesforbundet. Endelig leverede KdF arbejdskraft til konfliktramte arbejder, hvorfor de fik ry for at optræde som strejkebrydere og skruebrækkere.³¹

I 1905 udspillede der sig en større arbejdskonflikt, der fik særlig betydning for KdF's udvikling. Det var konflikten inden for tekstilbranchen, hvor også KdF havde mange arbejdere. Tekstilfabrikanterne havde opsagt overenskomsten til 1. juli, og da forhandlinger om en ny brød sammen, var slede Tekstilarbejderforbundet arbejdsnedlæggelse fra 1. juli. Det blev den hårdeste arbejdskamp siden 1899, og i *Social-Demokraten* skrev Georg Ursin sine berømte artikler om kampen mellem top og bund i samfundet; de fattige væversker mod de hovedrige tekstilfabrikanter som Edmund Da-

Plakat fra Kristelig dansk Fællesforbund. Forbundet blev stiftet i 1899 og organiserer både arbejdsgivere og lønmodtagere.

verkosen, Carl Neubert og Carl Ruben.³²

Konflikten omfattede 35 fabrikker, 4.000 arbejdere og varede til den 8. december 1905, hvor arbejdet blev genoptaget. For KdF's vedkommende handlede det især om Crome & Goldschmidts Fabriker i Horsens, en af landets største tekstilvirksomheder. Fabrikken beskæftigede 80 medlemmer af KdF, 70 medlemmer af Dansk Tekstilarbejderforbund og omtrent 300 uorganiserede.

Arbejdsnedlæggelsen den 1. juli var et resultat af forhandlinger mellem Fabrikantforeningen og Dansk Tekstilarbejderforbund. Tekstilarbejderforbundet var under pres efter en mager overenskomst fra 1902. Kravet var 9 timers arbejdsdag, en miniløn på 18 kr. og en forhøjet akkordløn ved indførelse af flervævesystemet. Det var relativt store krav og langt mere, end arbejdsgiverne ville give, men forbundet havde brug for at rette op på 1902-overenskomsten. Arbejdsgivernes krav var derimod kraftig reduktion af arbejderne løn ved pasning af 3 eller flere væve, uændret arbejdstid, og en 5-årig overenskomst.³³

Sideløbende med forhandlingerne på centralt hold, arbejdede KdF på en lokal aftale med direktør Jepsen på Crome & Goldschmidts Fabriker. Ved forhandling med den lokale afdeling af Tekstilarbejderforbundet havde KdF, som det største forbund på fabrikken, indgået aftale med direktør Jepsen, der på sin side havde søgt og fået tilladelse til dette skridt fra Tekstilfabrikantforeningen.³⁴

KdF stod i princippet foran en væsentlig triumf, hvor selv den lokale fagforening støttede en lokalaftale, men som følge af hovedorganisationernes konflikt, blev aftalen ikke underskrevet. Direktør Jepsen hævdede, at det var en forglemmelse, men i realiteten blev aftalen overtruffet af hovedorganisationernes konflikt. Aftalen indeholdt mindre forbedringer for flervævedrift, men ikke nær det Tekstilarbejderforbundet krævede med hensyn til arbejdstid og løn. Desuden var den 5-årig og inde-

holdt forbud mod strejke og lockout i overenskomstperioden.³⁵ Da strejken brød ud, nedlagde KdF's medlemmer på fabrikken arbejdet sammen med de øvrige arbejdere for ikke at blive kaldt skruebrækkere og strejkebrydere.³⁶ Crome og Goldschmidts Fabriker var blevet et led i den centrale kamp om en samlet overenskomst. Fra socialdemokratisk side stillede man spørgsmål ved, om fabrikkens ledelse lod underskrivelsen af en overenskomst trække ud for at benytte den til at skaffe strejkebrydere fra KdF, når konflikten var en realitet.³⁷ Direktør Jepsen udtalte dog selv til *Horsens Social-Demokrat*, at han havde håbet at kunne holde fabrikken fri af konflikten, da Crome og Goldschmidts Fabriker ikke havde foretaget de samme reduktioner af arbejds lønnen som andre tekstilvirksomheder efter 1902. Jepsen, der stod i KdF, gav det indtryk, at det alene var hans medlemskab af Tekstilfabrikantforeningen, der krævede deltagelse i konflikten.³⁸

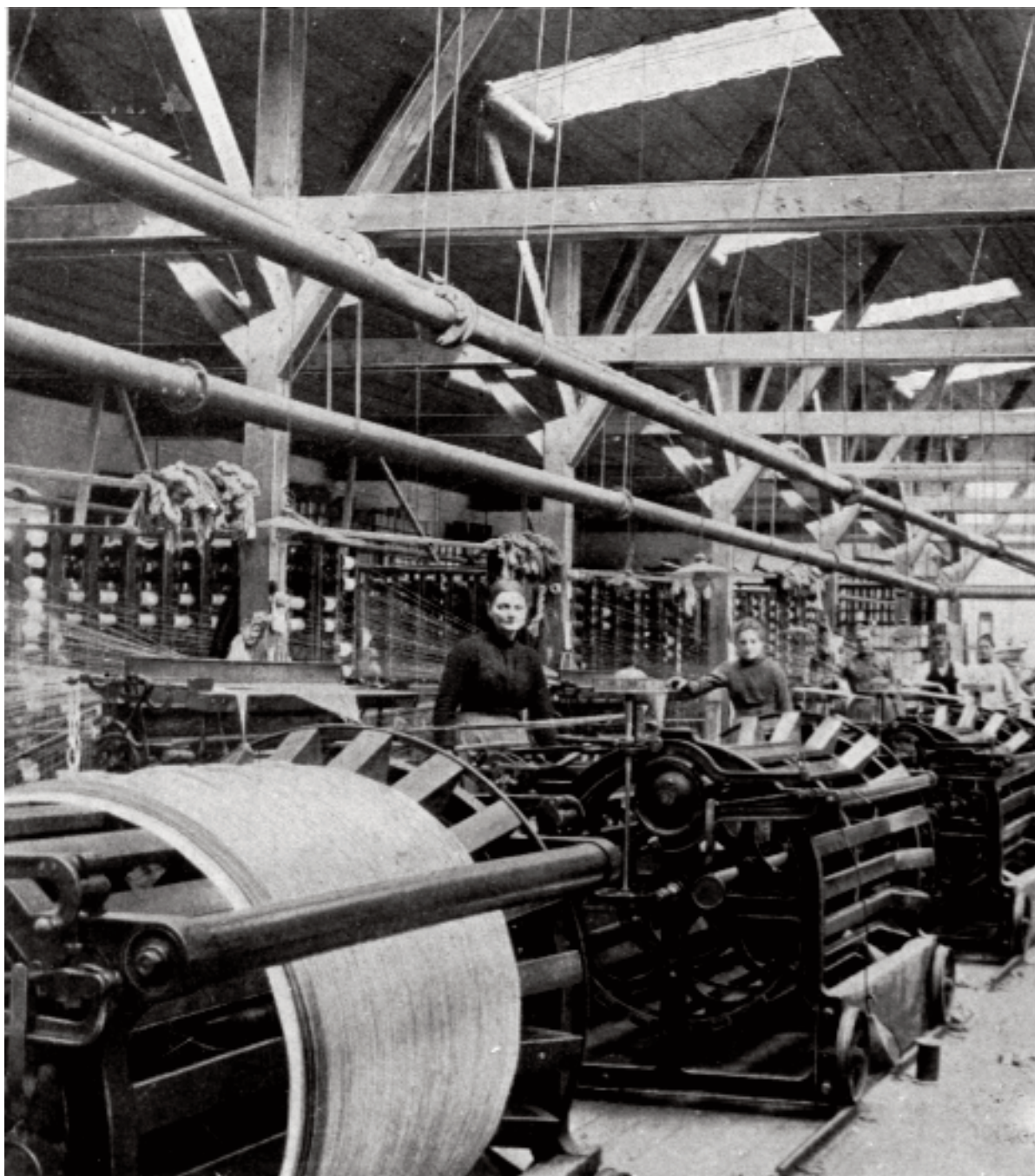
Hovedbestyrelsen i KdF reagerede kraftigt på KdF-arbejdernes arbejdsnedlæggelse, der kunne udlægges som støtte til Tekstilarbejderforbundet. Når samtidig den ikke-underskrevne overenskomst ikke eksplicit forbød strejke og lockout ved aftalens udløb, gik den reelt imod KdF's grundlag. I *Vort Folk* blev Horsens-medlemmerne gjort udtrykkelig opmærksom på, at de risikerede eksklusion ved deltagelse i strejker. Desuden blev det understreget, at der ikke kunne udbetales understøttelse til medlemmer, der brød lovene.³⁹ Arbejdsnedlæggelsen blev anset for stærkt beklagelig, og man varslede en stærkere kontrol med lokalforeningerne, der tilsyneladende troede sig i stand til at træffe beslutninger på egen hånd, og dertil indgå aftaler, der muligvis var i strid med vedtægterne.⁴⁰ Der kunne alene udbetales støtte til de medlemmer af KdF, der var blevet lockoutet under konflikten. Allerede en uge inde i konflikten havde folk fra hovedbestyrelsen et møde med KdF-arbejderne i Horsens, der dog fastholdt deres arbejdsnedlæggelse. Men

KdF's ledelse var indstillet på at strække sig langt for at tvinge arbejderne tilbage på fabrikken, og på et møde med direktør Jepsen blev det aftalt, at den oprindelige overenskomst, trods dens mangler, skulle underskrives af direktøren, således at arbejderne fra KdF kunne på-lægges at gå i arbejde – eller blive ekskluderet fra fællesforbundet. Den 2. september 1905 lykkedes det at få direktør Jepsens underskrift. Og arbejderne begyndte arbejdet igen den 4. september. *Social-Demokraten* dækkede sagen tæt. Det var skruebrækkeri "i Jesu Navn!".⁴¹ Avisen hævdede, at de kristelige arbejdere alene genoptog arbejdet under truslen om fratagelse af understøttelse. Den oplysning er forkert, da arbejderne slet ikke fik understøttelse fra KdF. Men utvivlsomt var arbejderne under et markant tryk fra KdF-ledelsens side for at genoptage arbejdet. Forbuddet mod at deltage i strejker var en livsnerve i KdF's selvforståelse.

De kristelige arbejdere blev dog ved fabriksporten mødt af vrede medlemmer af Tekstilarbejderforbundet, hvorfor arbejdet blev nedlagt på ny efter få dages forløb efter flere sammenstød mellem de to grupper.⁴² *Social-Demokraten* bifaldt, at arbejderne fra KdF på ny valgte at gøre fælles sag med deres kammerater i fagforeningen. Omvendt hævdede *Horsens Avis*, at direktøren lukkede fabrikken, da han ikke kunne garantere for arbejdernes sikkerhed over for stenkastende socialister.⁴³ KdF blev fra socialdemokratisk side nu ikke alene beskyldt for at splitte arbejderklassens kamp for bedre arbejdsvilkår, men nu tilmed for brutalt at udnytte deres egne arbejdere i en principiel kamp for vedtægterne i en sag, hvor arbejderne selv havde valgt at gå i strejke. Nærmest som en straf for at gå i mod KdF's love skulle hovedbestyrelsen have beordret dem tilbage på fabrikken. Samtidig havde arbejderne ved at bryde lovene den 1. juli 1905 afskåret sig fra at modtage understøttelse fra KdF. *Horsens Social-Demokrat* fandt det endog meget betænkeligt, at direktør Jepsen og KdF's lede-

re underskrev en overenskomst, netop som Tekstilfabrikantforeningen og Tekstilarbejderforbundet havde indledt nye forhandlinger om en samlet overenskomst. Det kunne alene ses som et forsøg på at stække fagforeningernes forhandlingsposition.⁴⁴

Først den 8. december kunne KdF's arbejdere tillige med alle andre møde på arbejde, da konflikten blev afsluttet med en overenskomst, der kun marginalt, og kun hvad angik arbejdstid, var bedre end den, KdF's lokalafdeling i Horsens havde forhandlet på plads for Crome & Goldschmidts vedkommende.⁴⁵ Tekstilarbejderforbundet fik ikke succes med strejken som helhed, men isoleret set var Horsens-afæren en lille sejr over "de hellige". Flere af fabrikkens KdF-medlemmer meldte sig efterfølgende ind i Tekstilarbejderforbundet i vrede over KdF's behandling.⁴⁶ Og mange af de øvrige ufaglærte arbejdere på fabrikken indmeldte sig tillige i Tekstilarbejderforbundet. I den socialdemokratiske presse blev harmen især vendt mod KdF's ledelse, der havde presset sine arbejdere i arbejde og dermed havde afsløret sig som en ren arbejdsgiverorganisation. *Horsens Social-Demokrat* hævdede endvidere, at arbejderne var blevet truet med helt at miste deres plads på fabrikken, hvis de strejkede videre. På et møde få dage før de kristelige arbejdere genoptog arbejdet, advarede formanden for KdF i Horsens, snedkermester Richard Jensen, på det skarpeste de strejkende KdF-arbejdere. Hvis de fortsatte strejken, ville Richard Jensen aflevere en skrivelse til direktør Jepsen over de arbejdere, der i så fald ingen fremtid havde på fabrikken.⁴⁷ Det var en alvorlig beskyldning, men hverken den KdF-venlige *Horsens Avis* eller *Vort Folk* var i stand til at afvise den. Tværtimod førte *Vort Folk* en meget kontant kurs overfor de strejkende arbejdere, og flere indlæg talte om, at KdF's arbejdere i Horsens skulle ekskluderes for lovbruddet i juli.⁴⁸ KdF-arbejdernes arbejdsnedlæggelse blev opfattet som et tegn på manglende tro. Formanden P. C. Dyekjær tolkede fag-

*Tekstilarbejdere ved de store væve på Crome & Goldschmidts tekstilfabrik i Horsens i 1885.
Foto, Arbejdermuseet & ABA.*

foreningsblokaden ved fabrikken efter 2. september som moderne kristenforfølgelser fra fagbevægelsens side.⁴⁹ Hvor formanden således greb til velkendt argumentation, var det en helt anden tolkning, bogbinder A.

Widriksen lagde for dagen. Han begyndte, sammen med flere andre, at udtrykke en tvivl om, hvorvidt forbundet reelt var i stand til at varetage arbejdernes faglige interesser.⁵⁰ For Widriksen, der siden 1903 havde været medlem af hovedbestyrelsen, var Horsens-affæren et vidnesbyrd om forbundets afmagt. Han skrev i *Vort Folk*: “Det kan ikke nytte, at vi er en lille Flok rundt omkring paa de forskellige Steder, som intet kan udrette fagligt”.⁵¹ KdF burde tage seriøst fat på faglige temaer såsom lønspørgsmål, værkstedsregler, arbejdstid og lærlingeforhold. De faglige diskussioner var ganske fraværende i medlemsbladet – og sådan havde det været siden stiftelsen af KdF. Om Dyekjærs tale om kristenforfølgelser, noterede han:

“Det kan på ingen Maade kaldes saaledes, fordi det ikke er det. Forfølgelsen mod K.d.F.s Medlemmer i Horsens har intet med Kristenforfølgelse at gøre; det er en almindelig økonomisk Kamp imellem to forskellige Opfattelser af, hvad der er det økonomisk fordelagtigste for Arbejderne.”⁵²

Voldsmændenes rå overfald på sagesløse arbejdere, herunder en række væversker, var ulovlig, men grundproblemet var økonomisk. Det handlede om muligheden for at indgå overenskomster. I tilfældet Horsens stod en stor gruppe KdF-arbejdere med en lokal overenskomst, der var godkendt af fagforeningen, og tilmed på en større virksomhed i et erhverv, hvor man var godt repræsenteret. Og alligevel havde man ikke magt til at sætte overenskomsten igennem på tværs af konflikten mellem hovedorganisationerne. Og presseangrebene på KdF og især Horsens-afdelingens adfærd havde skadet KdF betydeligt. Det blev ikke nævnt i *Vort Folk*, at direktør Jepsen stod i KdF. Men de kristelige arbejdere i Horsens kunne nu se et eksempel på, at KdF's arbejdsgivere sammen med forbundets ledelse kunne stå sammen om at presse arbejderne i forbundet. Selv Horsens-afdelin-

gens formand, snedkermester Richard Jensen, måtte decideret true sine egenrådige medlemmer.

Det var læren af Horsens-konflikten, skrev Widriksen. Løsningen var ikke forsøgning bag kristendommen, men derimod at arbejde mod at blive en mere folkelig og fagligt baseret organisation. Men det krævede mere åbenhed, ikke mindst hvad angik adgang til de ledende poster i forbundet. Han spurgte: "Mon det er af Socialistkærlighed, at K.d.F. kun tæller 5000 Medlemmer?"⁵³ Widriksen svarede klart nej. Det var KdF's indre modstand mod de folk, der ikke var særligt troende (af Indre Mission). KdF skulle med andre ord, for at kunne hævde sig fagligt, være en organisation, der ikke først og fremmest organiserede troende, men derimod "anti-socialdemokratiske" arbejdere. Fagforeningerne udøvede *økonomisk tvang* – men lige så farligt var det, hvis KdF kom til at udøve *åndelig tvang* i indremissionsk retning. KdF var imod fagforeningens strejketvang, men KdF argumenterede under Horsens-strejken for strejkebrydertvang. Det var ligeledes *Social-Demokratens* klare tolkning.⁵⁴

Widriksens opfordring til en mere folkelig og faglig basis i KdF rørte imidlertid ved selve livsnerven i KdF: Det indremissionske repræsentantskab. Widriksen anbefalede, at man åbnede for frie valg for alle, der anerkendte det, han kaldte "den kristne verdensanskuelse".

Fløjkampen i KdF

KdF bevægede sig nu mod en regulær splitelse. Der havde i flere år været bekymring over, at medlemstallet var stagneret.⁵⁵ Særlig bekymrende var, at en storstilet landarbejderoffensiv fra 1902 ikke havde båret frugt. I 1902 blev der nedsat en landarbejderkommission, der skulle lægge et program for, hvordan man skulle komme før socialisterne med hensyn til at mobilisere landarbejderne.⁵⁶ Det førte til udskillelsen af en særlig landbrugsafdeling i KdF i janu-

ar 1903. Målet var 15.000 landarbejdermedlemmer, men knap tre år senere lod de stadig vente på sig.⁵⁷ Et andet problem for KdF var, at det ikke var lykkedes at skabe politisk opbakning til et højt profileret mål: lovgivning om tvungen voldgift uden arbejdsstandsning.⁵⁸ Den 4. og 7. april 1903 var der i Folketinget forhandling om tvungen voldgift på baggrund af en adresse fra KdF. Sagen endte uden resultat, da både Socialdemokratiets Martin Olsen og Højres Niels Andersen på de to hovedorganisationers vegne kraftigt advarede mod at lade Rigsdagen lovgive på området.

Horsenskonflikten fik imidlertid debatten om KdF's retning til for alvor at blusse op. Den blev ført intenst i *Vort Folk* og på talrige møder, ikke mindst i de ca. 140 lokalafdelinger, som KdF bestod af på det tidspunkt. Holmgangen stod mellem to grupperinger, kaldet "Oppositionen" og "De konservative".

Oppositionens ledende talsmænd var hovedbestyrelsens A. Widriksen og den unge forfatter og husmandssøn P. Lauritsen, der var fuldmægtig i Jysk Husmandskreditforening i Aalborg. Lauritsen havde siden 1902 ofte markeret sig i medlemsbladet og ved offentlige foredrag som en stærk taler for KdF's sag. Widriksens tale om fokus på det faglige og det folkelige i lyset af Horsenskonflikten blev fulgt op af P. Lauritsen i 1906, der på KdF's sommermøde udtalte:

"Vi maa have Forretningsførere, Agitatorer, Formænd og Ledere, der ikke former K. d. F.s Møder som Prædikemøder eller kristelige Vækkelsesmøder. Saadanne Møder er i sig selv gode nok og nødvendige som Menighedsarbejde, men KdF skal ikke tage sig af dem. Vore Møder skal klart og sagligt behandle de faglige interesser".⁵⁹

Medlemsbladet berettede om talrige KdF-møder rundt om i jyske missionshuse, hvor præster og bymissionærer indledte møderne med bøn og bibellæsning. Det gav KdF anstrøg af at være en kirkelig forening under

Indre Mission og ikke en faglig forening. Man burde efter Lauritsens opfattelse ændre fokus og holde faglige og sociale foredrag på værksteder samt offentlige møder i landets forsamlingshuse. Oppositionen ønskede vel at mærke ikke at slette kristendommens præg, men ændre måden, hvorpå det kom til udtryk. Man kunne, som økonom H. L. Bisgaard skrev, godt hævde kristelige principper som eksempelvis tvungen voldgift uden at fokusere på selve den personlige omvendelse i arbejdet.⁶⁰ Der var, at dømme efter indlæg i *Vort Folk*, mange kristne både på arbejder- og arbejdsgiverside, der holdt sig væk fra KdF, da det var almindeligt at omtale den som "Indre Missions Fagforening".⁶¹

På sommermødet i Silkeborg året efter lød kritikken igen fra P. Lauritsen:

"Man har ganske vist ikke helt ud villet nægte, at alle Mennesker kunde være Medlemmer, naar de respekterede Lovene, men man har rent praktisk virket anderledes. Man har talt, som om det væsentligst var af rent kristelige Grunde, Folk skulde slutte sig til, og derfor væsentligst givet det Indtryk, at det var personlige Kristne, man vilde vinde".⁶²

Oppositionens grundtanke var, at KdF's redning lå i en mere folkelig og faglig appel. De åndelige forhold måtte Indre Mission særskilt tage sig af. KdF var en materiel sag på kristelig grund, som ville samle mennesker af alle anskuelser på kristne principper.⁶³ Det var ikke opgaven at samle *bestemte troende mennesker*, men derimod at samle det danske folk på den *kristelige verdensanskuelses principper*. Både Widriksen og Lauritsen talte om den kristne verdensanskuelse som et bredt accepteret fundament under den danske befolkning, lidt i stil med Morten Pontoppidans "folkekristendom". Det var den ide, foreningen skulle bygge på frem for den missionske vækkelseskristendom.⁶⁴

Indlæg i debatten gennem 1906 og 1907 viste, at der var en klangbund for oppositi-

onens synspunkter. Men lige så stor var støtten til den modsatte fløj, "de konservative", der blev anført af KdF's formand P. C. Dyekjær, forretningsfører M. Madsen og murermester N. Nielsen, der var formand for den lokale afdeling i Århus. KdF skulle stå åben for alle, der respekterede kristendommen, men ledelsen skulle være i hænderne på sande troende. De konservative så nø-digt, at "halvkirkelige" eller "moderne-grundtvigske" kræfter fik magt i KdF. Forretningsfører, senere bymissionær, M. Madsen, tog Lauritsens foredrag meget ilde op. Med fynd og klem hævdede han, at KdF stod stærkest, hvor de bedste fra Indre Mission stod i spidsen. Det var den "Kristelighed, der skal være raadende indenfor K. d. F., og paa dette skal der ikke lægges Skjul".⁶⁵ Demokrati, folkelighed, vanekristendom, og offentlige debatmøder var ikke vejen frem. Man skulle ikke overdrage foreningen til de vantro blot med tanke på at få flere medlemmer.

Modsat oppositionen anså de konservative først og fremmest KdF som en åndelig sag. P. C. Dyekjær slog fast i en nytårshilsen 1906, at forbundet primært var for de troende Guds Børn.⁶⁶ Til *Dagbladet* udtalte han endvidere til de kirkefolk, der ikke var venner af KdF, at de "matte forsøge at vinde de Hundredetusinde paa deres Maa-de".⁶⁷ Der var altså lagt op til konflikt. Og Dyekjær ville ikke rokke ved grundlaget og lovene i foreningen, der sikrede Indre Mission magten. Der var med andre ord gået kirkepolitik i sagan.

På de jyske lokalafdelingers fællesmøde i maj 1906 lød det fra den ene lokalformand efter den anden, at KdF først og fremmest havde til opgave samle "de hellige", "de sande troende" og "Guds Børn". Medlem af hovedbestyrelsen, fabrikant C. A. Brostrøm, understregede, at det nu mere end nogensinde handlede om at få missionærer og præster til at indlede møderne.⁶⁸ Det var ikke antallet af medlemmer, der var afgørende, men styrken i troen. I september 1907 ridsede murermester N. Nielsen

grundproblemet op. Det handlede om sammensætningen af repræsentantskabet, der var KdF's højeste myndighed:

“Skal §5 Punkt 2 i Forbundets Love fremdeles være den Regel hvorefter Repræsentantskabet vælges? Eller skal Forbundet ledes paa en saadan Maade, at det mere bliver en Folkesag med Indførelse af frit Valg til alle Tillidshverv inden for Forbundet?”.⁶⁹

Omtalte §5,2 beskrev hvorledes repræsentantskabet supplerede sig selv med folk, der var anerkendte af Indre Missions samfund. Det var absolut grundlaget for Indre Missions indflydelse. Desuden var grundtanken, at alle poster i forbundet skulle besættes med troende folk, der var anerkendt som indremissionske.

Nielsens pointe var, at en sag som KdF, der var bygget på kristendommen, aldrig kunne blive en folkesag, med mindre kristendommen som grundvold blev udbredt til alle. Det er værd at bemærke, at Nielsens og de konservatives kristendom ikke må forveksles med “den kristne verdensanskuelse”, hvilket reelt betød al kristendom uden for Indre Mission. De, der som Lauritsen og Widriksen troede, at KdF kunne bygge på denne kristne verdensanskuelse som en folkesag, havde ikke forstået, at KdF først og fremmest skulle beskytte “Guds Børn” i Indre Mission. Gik man bort fra det og lagde oppositionens tanker til grund, havde man slettet kristendommen som grundvold i forbundet. Der var kun en sand kristen grundvold, og det var Indre Missions. Betød dette, at medlemstallet ikke steg, var det en pris, der var værd at betale. Striden handlede i høj grad om, hvordan man skulle fortolke det kristne grundlag. Der udtrykkes en klar modsætning mellem “det kristelige grundlag” og “den kristelige verdensanskuelse”.

Det er imidlertid værd at bemærke, at P. C. Dyekjær som et sidste øjeblikks kompromisforslag fremsatte en ide om opdeling i to organisationer, en fagforening og en ar-

bejdsgiverorganisation. Hans begrundelse var, “at man frygter for, at de faglige Interesser ikke kan blive tilstrækkelig varetagne, naar Forbundet omfatter baade Arbejdsgivere og Arbejdere”.⁷⁰ Dyekjær havde bemærket flere ting. Dels havde Horsens-konflikten skabt tvivl blandt flere lokalafdelinger om det hensigtsmæssige i den korporative opbygning. Samtidig noterede Dyekjær, at andre europæiske kristne faglige bevægelser vandt frem netop på grund af opdeling i fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Han fremhævede selv den nye bevægelse i Østrig som eksempel. Forslaget blev ganske positivt modtaget i *Vort Folk* som en måde, hvorpå man reelt kunne præsentere et alternativ til DsF-fagforeningerne. På et delegeretmøde den 9. oktober 1907 støttede 75 pct. af lokalafdelingerne ved afstemning forslaget, men de delegeredes synspunkter var ikke bindende for repræsentantskabet, hvor Dyekjær stod helt alene med forslaget. For Indre Missions højrefløj var samhørighed mellem Guds Folk på begge sider af arbejdsmarkedet det vigtigste. Forslaget, der ellers ville bringe bevægelsen mere på linje med de europæiske søsterbevægelser, kom derfor på ingen måde til at rokke ved oppositionens og de konservatives forestående slagudveksling.

Indre Mission fastholder magten

Repræsentantskabet var den højeste myndighed i KdF, og der var derfor ganske meget på spil på et ekstraordinært repræsentantskabsmøde den 26. november 1907. Det handlede om vedtægternes §5, stk 2. De konservative, med murermester Nielsen i spidsen, ønskede at fastholde følgende formulering: “Repræsentanterne skal være af Samfundene anerkendte troende Mænd, og i Besiddelse af god teoretisk og praktisk Kundskab paa deres Livsgernings Omraade”.⁷¹ De konservative ville holde forbundet samlet om Indre Missions ledelse og ikke indføre frie valg til tillidsposter. Opposi-

tionens ønskede et bredere og folkeligt baseret program og foreslog, at §5, stk. 2 skulle affattes således:

“En Repræsentant maa ikke være Medlem af nogen faglig eller politisk Forening, der sorterer under Socialdemokratiet. Hvis en Repræsentant offentlig, mundtlig, eller skriftlig udtaler en Fornægtelse af den kristne Tro og driver Agitation for denne Opfattelse blandt Forbundets Medlemmer, skal Hovedbestyrelsen kassere hans Mandat og sørge for, at en ny Repræsentant bliver valgt”.⁷²

Muremester N. Nielsen fortolkede dette forslag således, at bevægelsen fremover alene var anti-socialistisk men ikke “rigtig” kristen. Nielsen, der havde noteret sig en stigende opslutning bag oppositionens “kristne verdensanskuelse”, forsøgte nu et kompromis. Han anbefalede repræsentantskabet at give oppositionen magten i hovedbestyrelsen, såfremt lovene forblev uforandrede. Widriksen, der så dette tilbud som en fælde, stillede det modforslag, at hovedbestyrelsen blev delt mellem de to fløje, mod at lovene blev forandret. At overtage hovedbestyrelsen i en periode var en kortsigtet løsning, lovændringerne den langsigtede løsning.

Nielsen, der for sit oprindelige forslag fik ros og vandt tilhængere på mødet som den gavmilde forsoner, afviste noget “blandingsværk”. Når oppositionen ikke ville tage den udstrakte hånd, men derimod fastholde ændringer i lovene, måtte man tage afstemningen. En af magterne måtte sejre. Og han tilføjede:

“Skal de konservative beholde Ledelsen, saa maa det være paa den Betingelse, at Oppositionens Hale maa skæres bort saa nær ved Kroppen som muligt og at alt hvad de sender til “Vort Folk” baade som Indlæg og Annonce, der gaar imod Ledelsen, skal nægtes Optagelse”.⁷³

Der blev nu stemt om oppositionens for-

slag. 15 medlemmer stemte for og 18 stemte imod. 2 sedler var blanke. Konservatismen havde sejret og efter muremester Niensens udsagn at dømme havde ingen fra oppositionen længere nogen fremtid i KdF. Et par dage senere hudflettede han en opposition, der ikke ville modtage et gavmildt tilbud og når det kom til stykket ikke havde mod og opbakning til eget program.⁷⁴

Muremester N. Nielsen var herefter den stærke mand i KdF, og det var kun som forventet ham, der afløste Dyekjær som formand i 1908. Nielsen-fløjens sejr vidnede om en højredrejning i KdF, hvor Indre Mission strammede grebet. Det er sigende for denne glidning, at en af stifterne, Ad. L. Hansen, i sine livserindringer, nedskrevet under striden i årene op mod 1907, vurderede, at den stærke missionske tankegang, prædiken og bøn i missionshuse frem for faglige og sociale foredrag, kun havde vundet bevægelsen begrænset tilslutning og fremover formentlig endnu mindre.⁷⁵ Niensens trussel rettet mod oppositionen var ikke tom. Oppositionens ledere var færdige i KdF, og i *Vort Folk* finder man ikke længere den mindste kritik af ledelsens linje.

En lun krog for de troende

Da KdF's forretningsfører Richard Jensen i 1920 skrev om foreningens historie, var det i erkendelse af, at man ikke havde formået at samle en stor masse under sin fane: “Vi ved, at vi nu som altid bliver den lille Flok, som søger at hjælpe hinanden til at praktisere vor Kristendom”.⁷⁶ Det er majsommeligt blevet fremhævet som et led i bevægelsens selvforståelse de første mange år, at de sande troende måtte lide den skæbne at være minoritet og forfulgt af den socialdemokratiske fagbevægelse. Det er ikke let at finde oplysninger om medlemstallet i årene efter 1907, men noget tyder på, at det faldt til omkring et par tusinde medlemmer. Men det var prisen for at undgå en religiøs udvanding af værdigrundlaget.

Der var formentlig ikke det samme mo-

biliseringspotentialer for en kristen faglig organisation sammenlignet med lande som Holland, Belgien, Frankrig og Tyskland. Men når KdF i mange år, også efter opdelingen i 1931 i en kristelig fagforening og en kristelig arbejdsgiverforening, fristede en perifer tilværelse på det danske arbejdsmarked, skyldes det i høj grad også de interne forhold.⁷⁷ Troens renhed var for flertallet i KdF vigtigere end udviklingen mod et stærkt medlemsgrundlag. Isolationen var i den henseende delvis selvforskyldt.

Den kamp om linjen, der blev afsluttet med de konservatives sejr i 1907, lagde grunden til mange års indremissionsk dominans. Ganske vist blev det omtvistede repræsentantskab nedlagt ved opdelingen i to organisationer i 1931. Men forbundstanken, og dermed det ideologiske og organisatoriske fællesskab mellem arbejdere og arbejdsgivere, levede videre i form af en fællesbestyrelse af "de sande troende", der med formanden i spidsen sikrede, at arbejdet kunne fortsætte på den indremissionske vækkelseskristendoms grund. Men under den fremadskridende organisering af classesamfundet og institutionalisering af kampformerne på arbejdsmarkedet måtte en bevægelse som KdF med strejkeforbud og korporativ organisering virke fremmedartet på de fleste lønmodtagere – kristne eller ej!

Interessant er det, hvordan det endelig lykkedes KdF at komme ud af 75 års ørkenvandring og opnå markant medlemstilgang fra 1970'erne og frem. Den stigende ledighed kan forklare noget af udviklingen, da generelt flere end tidligere meldte sig i a-kasse på det tidspunkt. Men stigningen for KdF's vedkommende er alligevel ret så bemærkelsesværdig på grund af det temmelig lave udgangspunkt rent medlemsmæssigt. Og hvordan hænger Kristelig Fagbevægelses moderne individ- og markedsorienterede rekrutteringsstrategi sammen med bevægelsens historiske tanker om det kristne fællesskab mellem arbejder og arbejdsgiver, hvor netop korset og ikke klasse var den samlende faktor?

Noter

1. Richard Jensen m. fl.: *Kristeligt dansk Fællesforbund gennem 25 Aar*, 1924; Georg Jensen m. fl.: *K.D.F.s Jubilæum 1899-1949*, 1949; Bent Honoré: *Den kristelige fagbevægelse*, 1985; Ole Blume: *Kristeligt dansk Fællesforbund 1899-1999*, 1999. Alle skrifter er udgivet af Kristelig dansk Fællesforbund, som organisationen stadig kaldte sig i 1999.
2. J. Jensen & C. M. Olsen: *Oversigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark i Tiden fra 1871 til 1900*, København: DsF, 1901; Henning Tjørnehøj: *Fremad og atter fremad...LOs historie 1871-1959*, København: LO, 1998.
3. Det var for flertallet i KdF de første mange år vigtigere at bevare troens renhed end at opbygge et stærkt medlemsgrundlag. Derfor leder man forges i KdF's medlemsblad for oplysninger om det præcise medlemstal, fordelingen mellem arbejdere og arbejdsgivere, og antal virksomheder med KdF-overenskomst.
4. P. G. Lindhardt: *Vækkelse og kirkelige retninger*, Århus: Forlaget Aros, 1978, s. 93ff. En af de få biskopper, der udtalte sig om KdF var Harald Ostenfeld, der var Sjællands biskop fra 1909, og han var klart modstander.
5. For oversigter over, hvordan religion og arbejderklasse har spillet sammen i en europæisk sammenhæng, se Lex Heerma van Voss et. al. (eds.) *Between Cross and Class. Comparative Histories of Christian Labour in Europe 1840-2000*, Peter Lang, 2005; Kees van Kersbergen & Philip Manow (eds.) *Religion, Class Coalitions and Welfare States*, Cambridge University Press, 2009.
6. Nyere undersøgelser påpeger, at trosforestillinger var ganske udbredte i arbejderhjem. Trods en kritisk indstilling til folkekirken og dens præster, hjulpet på vej af Socialdemokratiets kirkekritik og henvisning af tro til privatsfæren, var selve det at være "kristen" for mange arbejdere stadig ved indgangen til det 20. århundrede forbundet med noget moralsk værdifuldt, se Nynne Helge: *Familien Jensen og Vorherre*, Københavns Universitet, 1996.
7. Patrick Pasture: "Introduction", in: Lex Heerma van Voss et. al. (eds.) *Between Cross and Class. Comparative Histories of Christian Labour in Europe 1840-2000*, Peter Lang, 2005, s. 42.
8. Harald Westergaards liv og gerning er grundigt fremstillet i Lars Schädler Andersen: *Balancekunstneren. Harald Westergaard, kirkesagen og det sociale spørgsmål 1878-1907*, Syddansk Universitetsforlag, 2012.
9. Se Lars Schädler Andersen: "En kristen socialpolitiker. John Malcolm Ludlow og den britiske kooperative bevægelse", *Den Jyske Historiker*, nr. 124, 2010, s. 35-58.

10. Harald Westergaard: *Socialismen og Samfundsudviklingen*, Udvalget til social Oplysnings Fremme, Vilhelm Trydges Forlag 1899 s. 37.
11. Harald Westergaard 1899, s. 29.
12. Steen Scheuer: *Den Kristelige Fagbevægelse – en vellykket illusion*, Aalborg Universitet: CARMA 1999, s. 8.
13. Den liberale økonom Alexis Petersen-Studnitz, der redigerede *Nationaløkonomisk Tidsskrift* kritiserede Westergaard for at styrke socialisterne i deres utilfredshed. Indre Missions Vilhelm Beck skrev, at den kristne socialisme var for tågede hjerter. Den polemiske højesteretssagfører Arthur Hindenburg, højremand, storaktionær i *Kristeligt Dagblad* og udgiver af det anti-socialistiske blad *Excelsior*, gik så langt som til at kræve Westergaards afgang fra universitetet for hans uhyrlige socialistismpatier, se *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1899, s. 381ff; *Annexet til Indre Missions Tidende* 15/4 1899; *Excelsior* 22/3 1899, 9/6 1899, 30/6 1899, 11/8 1899.
14. *Kristeligt Dagblad* 22/12 1898. Westergaard havde den 15/12 1898 i netop *Kristeligt Dagblad* gentaget den påstand, at de eksisterende fagforeninger var blandt de bærende kræfter i samfundet.
15. Bent Honoré: *Den kristelige fagbevægelse*, Kristelig dansk Fællesforbund, 1985, s. 12.
16. *Kristeligt Dagblad* 29/12 1898.
17. *Kristeligt Dagblad* 9/1 1899.
18. *Kristeligt Dagblad* 5/1 1899.
19. *Kristeligt Dagblad* 3/2 1899, 5/2 1899, 7/2 1899.
20. *Kristeligt Dagblad*, 24/1 1899.
21. *Kristeligt Dagblad* 11/2 1899. Harald Westergaard måtte bittert indrømme sit nederlag til Indre Mission i Jylland. Allerede i april 1900 opløste han sit social-kristelige udvalg i erkendelse af, at tiden ikke var moden til "kristen socialisme". Det var derimod "sondringens tid", som Vilhelm Beck ustandseligt understregede.
22. Helle Winkler: "Indre Mission og arbejderne i København i tiden 1870-1910", *Årbog for Arbejderbevægelsens historie* 1985, s. 57; P. G. Lindhardt 1978, s. 159-160; *Medlemsblad for K.d.F.*, 1901, nr. 2, s. 6-7.
23. *Medlemsblad for K.d.F.*, 1901, nr. 4, s. 19.
24. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv: LO's arkiv, kasse 722: *Vedtægter for KdF*, §3, stk. 1.
25. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv: LO's arkiv, kasse 722: *Vedtægter for KdF*, §1, stk. 1-3.
26. *Kristeligt Dagblad* 12/8 1899, B. Honoré 1985, s. 22. P. C. Dyekjær: *Kristeligt dansk Fællesforbund for Arbejdsgivere og Arbejdere. Tilbageblik og Fremblik*, København: Nyt dansk Forlag 1903.
27. *Social-Demokraten* 11/10, 13/10, 15/10 1899.
28. J. Jensen og C. M. Olsen 1901. s. 78.
29. J. Jensen og C. M. Olsen 1901. s. 75. Det findes der ganske rigtigt adskillige eksempler på. Dyekjær holdt et foredrag om KdF på et præstemøde i Ryslinge i august 1903, hvor han afviste, at det sociale spørgsmål handlede om fordelingen af de "timelige" goder. Dyekjær mente derimod, at det handlede om "Enheden af aandelige og timelige Goder, hvor Arbejde og Nydelse falder sammen" (*Medlemsblad for K.d.F.*, 1903, nr. 9, s. 73). Arbejderen skulle så-mænd have det daglige brød men ikke spise det til tonerne af socialisternes krav på stadig mere af denne verdens gods men derimod kristendommens lovninng på "himlens brød". Med andre ord skulle arbejdernes krav på materielle goder indplaceres under det højere mål; det borgerskab, der ventede i Himlen. Omvendt er der lige så mange vidnesbyrd om, at arbejderne i KdF stort set var antaget på samme vilkår som fagforeningsmedlemmer. Men spørgsmålet kan vanskeligt afklares, da der ikke findes en lønstatistik De fleste aftaler blev indgået lokalt og kom ofte kun til ledelsens kendskab, hvis der skulle mægles eller nedsættes en voldgift.
30. Georg Nørregaard: *Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857-1899*, København: Gyldendal 1943, s. 379.
31. Især en sag fra Knabstrup Teglværk på Sjælland i 1903 fik en del omtale. Direktøren H. H. Schou, der stod i KdF, havde blandt sine ansatte på teglværket både uorganiserede arbejdere og KdF-arbejdere. I december 1902 fyrede Schou en række ansatte, da de meldte sig i den lokale fagforening. Han ansatte KdF-arbejdere i stedet, hvilket fik fagbevægelsen til at fare i flint. På forsiden af *Samarbejdet* kunne man den 1. juli 1903 læse: "Schous villige Redskab i denne Kamp var "Kristeligt dansk Fællesforbund". Denne faglige Bastard, avlet af Godtroenhed, Hyckleri og Dumhed, men som heldigvis snart har udspillet sin Rolle, leverede Teglværket Skruebrækkere og Schou moralsk Rygstød", *Samarbejdet. Organ for Arbejdernes faglige Interesser*, 1/7 1903.
32. Knud Knudsen: *Dansk Fagbevægelses historie frem til 1950 – fra arbejdets perspektiv*, København: SFAH, 2011, s. 393-394.
33. J. J. Møller: *Tekstilindustriens udvikling i Danmark gennem Aarhundreder samt Dansk Tekstilarbejderforbunds historie fra forbundets stiftelse til 1918*, København 1924, s. 193ff.
34. Georg Jensen m. fl. 1949, s. 53-54.
35. *Vort Folk* 10/9 1905.
36. *Vort Folk* 17/9 1905.
37. *Horsens Social-Demokrat* 3/7 1905
38. *Horsens Social-Demokrat* 9/7 1905.
39. *Vort Folk* 23/7 1907

40. *Vort Folk* 30/7 1907.
41. *Social-Demokraten* 5/9 1905
42. *Dagbladet* 7/9 1905, *Kristeligt Dagblad* 5/9 1905.
43. *Horsens Avis* 5/9 1905
44. *Horsens Social-Demokrat* 5/9 1905.
45. *Overenskomst mellem Tekstilfabrikantforeningen og Dansk Tekstilarbejderforbund d. 5. December 1905.*
46. *Social-Demokraten* 7/9 1905.
47. *Horsens Social-Demokrat* 2/9, 4/9, 17/9 1905.
48. *Vort Folk* 3/12 1905.
49. *Vort Folk* 24/9 1905. Andre indlæg fulgte dette spor, se *Vort Folk* 29/10, 1905, 5/11 1905.
50. *Vort Folk* 20/8 1905, 27/8 1905
51. *Vort Folk* 17/9 1905.
52. *Vort Folk* 24/9 1905.
53. *Vort Folk* 1/10 1905.
54. *Horsens Social-Demokrat* 14/9 1905.
55. Indre Missions formand Frederik Zeuthen beklagede i 1903, at "...den kristne Menighed i Danmark har langtfra støttet Forbundet, som den burde". *Medlemsblad for K.d.F.*, 1903, nr. 7, s. 59. Både *Indre Missions Tidende* og *Kristeligt Dagblad* bragte herefter Zeuthens stærke anbefaling af KdF i juli 1903. Hvorfor stod så mange kristne arbejdere udenfor KdF, spurgte en kristen arbejder Jakob Nielsen fra Holstebro i 1902. *Medlemsblad for K.d.F.*, 1902, nr. 3, s. 18.
56. P. C. Dyekjær 1903.
57. En af årsagerne kunne være, at der internt i bevægelsen var uenighed om, hvorvidt KdF skulle koncentrere sine kræfter om at bekæmpe socialismen i byerne eller på landet. En anden kunne være, at gårdmændene i det hele taget anså faglige organisationer som et byfænomen.
58. *Medlemsblad for K.d.F.*, 1902, nr. 9, s. 73.
59. *Vort Folk* 5/8 1906.
60. *Vort Folk* 2/12 1906.
61. *Vort Folk* 30/9 1906. En malermester F. Hansen skrev: "Det er ikke K.d.F.s Opgave og heller ikke vore Agitatorers Gerning at samle Indremissionsfolk om Guds Ord, det er Missionærernes Opgave", *Vort Folk* 12/11 1905.
62. *Vort Folk* 11/8 1907.
63. *Vort Folk* 6/10 1907.
64. *Vort Folk* 6/10 1907.
65. *Vort Folk* 9/9 1906.
66. *Vort Folk* 30/12 1906.
67. *Dagbladet* 4/1 1907.
68. *Vort Folk* 10/6 1906.
69. *Vort Folk* 22/9 1907.
70. *Vort Folk* 15/9 1907.
71. *Vort Folk* 20/10 1907.
72. *Vort Folk* 20/10 1907.
73. *Vort Folk* 8/12 1907.
74. *Vort Folk* 22/12 1907.
75. Ole Blume 1999, s. 8.
76. Richard Jensen: *Kristelig dansk Fællesforbund gennem 20 Aar*, M. Christensens Bogtrykkeri, 1920, s. 6.
77. Det kan indvendes, at det var en hindring, at den kristelige a-kasse, der blev oprettet i 1916, først fik statsanerkendelse i 1929 under forudsætning af, at dens hovedbestyrelse alene bestod af arbejdere. Omvendt skal vi frem til midten af 1970'erne for at se en egentlig medlemsfremgang, Ole Blume 1999, s. 24.

Abstract

Lars Schädler Andersen: Between the cross and class, *Arbejderhistorie* 1/2013, pp. xx-xx. *The Christian Danish Confederation of Employers and Workers (KdF) was formed prior to the Great Lockout of 1899. In a European context the body was atypical with its corporative composition and an uncompromising rejection of the right to strike. The Confederation was met with opposition from the social democratic trade union movement and only found a refuge on the periphery of the labour market. The internal debate within the KdF, however, reveals that to a large extent the limited adherence to the body can be explained by the fight of the Inner Mission (a very conservative Lutheran movement in Denmark) to protect the 'true believers' within organisational forms which alienated the majority of wage labourers – Christian as well as the unbelievers.*

The defeat of the Christian Danish Confederation in the 1905 labour conflict in the textile industry gave rise to an internal debate between the "Opposition", who wanted the development of a membership democracy and a more distinct trade union profile, and the "Conservatives", who meant that the purity of faith was more important than building a strong membership base. In 1907 the conservative forces triumphed, securing the continued control of the leading organs of the Confederation by the Inner Mission at the expense of any potential progress in increasing membership.

Lars Schädler Andersen

Lektor, Ph.d.

Institut for Kultur og Globale Studier ved Aalborg Universitet
Kasper Sandberg Sørensen